

MAKAMAT-I MÜBAREKE MESELESİ VE BABİÂLÎ

BEKİR SITKI BAYKAL

Geçen asrın ortalarında bütün dünyayı heyecana düşüren milletlerarası büyük meselelerden biri, Kırım harbi diye tanınan hâdise olmuştur. Şark meselesinin buhranlı bir safhası olup neticede bir Avrupa harbi şekline giren bu olaya dair şimdiye kadar yayınlanan hayli zengin vesika ve literatürde harbin sebepleri, menşei, patlak veriş, cereyanı ve neticeleri birer birer ele alınmış, çok kere bütün ayrıntılarına kadar ayrı ayrı görüş açısından işlenmiş bulunmaktadır. Ancak, bu eserler okunurken hemen hemen tamamıyla Batı vesikalarının kullanılmış bulunduğu, dolayısıyla tek taraflı olarak Avrupalıların görüşlerini aksettirmekte olduğu görülmektedir. Gerçi Kırım harbi, geniş anlamı ile umumi bir Avrupa meselesidir. Fakat aynı zamanda, buhranın kökünün bulunduğu mekân olması ve cereyan ettiği sahneyi teşkil etmesi itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nun da burada mühim bir rolü olduğuna şüphe edilemez. Bununla beraber sözünü ettiğimiz eserlerde bu cihet kâfi derecede belirtilmiş değildir ve ancak umumi olarak ve bu da vasıta ile elde edilmiş bilgiye dayanılarak Osmanlı devletinin rolüne sathi bir şekilde temas edilmiş bulunmaktadır. Şüphesiz ki bunun başlıca sebebi, Osmanlı devlet adamlarının görüşlerini ihtiva eden vesikaların ele geçmemiş olmasıdır. Mesut bir tesadüf eseri olarak son zamanlarda Kırım harbine dair bir hayli resmî ve hususî vesikalar elimize geçmiştir. Bunlar arasında Babîâlî tarafından tanzim ettirilen hülâsalar, Vükelâ Meclisi mazbataları, Meclis-i Umumi zabıtnameleri, irade-i seniyyeler, Osmanlı hariciye nazırları ile yabancı devletlerin sefirleri arasında geçen müzakerelerin tutanakları, Osmanlı murahhaslarına ve sefirlerine verilen talimat suretleri ve bunlarla ilgili daha bir takım belgeler mevcuttur ki bunlar birçok noktaları aydınlatmakta, meseleyi Osmanlı görüşünden anlamak imkânını vermektedir. Yine bunlardan, çeşitli meseleler üzerinde Osmanlı devlet adamlarının görüşlerinden başka, ayrıca, devletin o zamanki askerî, malî ve iktisadî durumu hakkında, Avrupalılarla işbirliği yapmak hususunda Türk-

lerce beslenen muhtelif fikirler hakkında da gayet enteresan bazı bilgiler edinmekteyiz.

1856 Paris Barış Antlaşması ile sona eren Kırım harbi, sadece Şark meselesinin buhranlı bir safhası, umumi bir Avrupa meselesi ve harbi olması vesaire bakımından önemli sayılmakla kalmaz. Çok mühim bir tarafı da Batı devletlerinin ilk defa olarak Türklerle böyle geniş ölçüde, milletlerarası hukuk bakımından mütakâmil bir surette ve silâh arkadaşlığına müncer olacak derecede sıkı bir işbirliği yapmış olmalarıdır. Hıristiyan bir devletin hıristiyan bir devlete karşı aynı dinden olmayan Osmanlılarla ittifak yapmak fikir ve teşebbüslerinin tarihçesine bir göz atacak olursak; Fransa Kırallığı I. François'dan, Prusya kralı Büyük Friedrich'den, Rus Çariçesi II. Katherina'dan, Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia'dan Viyana Kongresine kadar böyle bir hâdiseye karşı Hıristiyan devletler tarafından takınılan tavır gözönüne getirirsek; 1854 tarihinde İngilizlerin, Fransızların ve hemen arkasından Piyemontelilerin, kısa bir zaman önce, 1841 de Avrupa devletleri camiasına resmen alınmış bulunan Osmanlı devletiyle Rusya'ya karşı yapmış oldukları ittifak muahedelerinin ehemmiyeti bir kat daha belirir. Muhakkak ki aynı zamanda birtakım siyasî, iktisadî ve ticarî menfaat mülâhazalarıdır ki Batı milletlerini böyle bir adım atmağa sevk etmiştir. Fakat ne olursa olsun bu hal, fiilî neticeyi, yani asıl bahis konusu olan Avrupa muvazenesini ve dolayısıyla milletlerin emniyet ve selâmetini, Osmanlı İmparatorluğu'nun istiklâl ve mülk bütünlüğünü korumak suretiyle, muhafaza ve müdafaa etmek için omuz omuza döğüşmüş olmak, Türklerle müsavi şartlar altında işbirliğini gerçekleştirmiş bulunmak hakikatını değiştiremez.

Gerçekten de 1839 dan beri Türkiye, bünyesinde yapmağa koyulduğu esaslı değişikliklerle Avrupaî bir devlet olmak yoluna artık kesin olarak girmiş bulunuyordu. Devleti idare eden şahsiyetler, bu yeniliğin gerçekleştircileri ve koruyucuları olan Mustafa Reşit Paşa, Âli Paşa ve Fuat Paşa gibi hakikî mânada avrupaî devlet adamları idiler. Türkiye, Avrupa müesseselerine, bilgilerine, modaya varıncaya kadar birçok âdetlerine kucağını açmış bulunuyordu. Şimdi de müttefik olarak Türkiye'ye gelen İngiliz ve Fransız askerleri, Osmanlı padişahının önünde geçit resmî yapıyorlar, ondan nişanlar alıyorlardı. Sultan Abdülmecit, aynı vesileyle İstanbul'a

gelen İngiliz kiralının oğlu Cambridge Dukasını ve Prens Napoleon'u kabul ediyor, yüksek misafirlerin şereflerine Avrupa usullerine göre ziyafetler veriliyor, balolar tertip olunuyordu. İlerigelen Türk şahsiyetleri, hattâ düzgün Fransızcası ile dikkati çeken padişahın kendisi bu ziyafet ve balolara şeref veriyorlardı. İstanbul'da cereyan eden bu alışılmadık sahneler, o zamana kadar kendi âleminde yaşayıp gelmiş olan Osmanlı ülkesine batı dünyasının ruh ve âdetlerinin, önüne geçilmez bir hızla girmekte olduğunu gösteriyordu¹. Sözü kısası, şimdi iki âlem arasında yakından bir temas ve gerçek anlamda bir kaynaşma açık olarak görünüyordu.

* * *

Bilindiği gibi, Kırım harbinin patlak vermesine Mübarek Makamlar meselesi sebebiyet vermiştir. Kutsal-Ülke'de Hazret-i İsa ve Meryem Ana'nın hayatları ile ilgili birtakım ziyaret ve ibadet yerleri bulunmaktadır. Bunların bakımı ve dinî hizmetleri, eskiden beri çeşitli Hıristiyan mezheplerine mensup din adamları tarafından görülmekte idi. Zamanla bu mezheplerden her biri bu yerler üzerinde belli bir takım haklar elde etmiş bulunuyorlardı. Hıristiyan mezhepleri arasında katolikler ile ortodokslar, gerek nüfuslarının kalabalığı, gerekse tasarruf hakkı iddia ettikleri yerlerin sayı ve önemleri bakımından ön safta gelmekte ve bu hususta birbirine rakip olan başlıca iki tarafı teşkil etmekte idiler. Kutsal yerlere tasarruf ve hizmet hususunda öteden beri birbirleriyle kavga ve mücadele halinde bulunan her iki mezhep mensupları da hak iddialarını ellerindeki muhtelif resmî vesikalara dayandırmakta idiler. Katoliklerin elindeki vesikalar ortaçağlara, ortodokslarınki ise Kudüs fatihi Halife Hazret-i Ömer'e kadar geri gitmekteydi. Zaman zaman çıkan anlaşmazlıklarda Osmanlı hükümeti taraflar arasında bir çeşit hakem rolünü oynamış ve her defasında hakkı tecelli ettirerek bunu resmî bir belge ile teyid etmişti. Böylece mesele, mezhepler arası bir dâva çerçevesi içinde kaldığı müddetçe büyük zorluklar çıkarmak istidadını göstermemişti. Fakat şimdi iş birdenbire başka bir mahiyet alıyordu. Gerçekten de bu tarihlerde mesele, iki mezhep arasında bir ihtilâf olmaktan çıkıp Avrupa'nın iki büyük devleti arasında bir rekabet konusu şekline dökülüyordu: Katoliklerin hâmesi olarak Fransa ve

¹ N. Jorga, Osmanlı Tarihi (Türkçe tercümesi, Ankara 1948) s. 479 vd.

Ortodoksların hâmesi olarak da Rusya karşı karşıya geliyorlardı. Rusya, kendi görüşüne göre yorumladığı 1774 tarihli Küçük Kaynarca antlaşmasının yedinci maddesine² dayanarak Osmanlı tebaası olan ortodokslar —ki o tarihlerde bunların toplamı, sadece bir milyona yakını Yunanistan'da olmak üzere 13,5 milyon kadardı— üzerine himaye hakkı iddia etmekteydi. Padişahın hükümlerle hakları ile ilgili düşen böyle bir iddiası olmamakla beraber öteden beri Kutsal Ülkedeki menfaat ve imtiyazları üzerinde büyük bir titizlikle duran, hattâ bir Türk devlet adamının ifadesiyle: sadece ruhbanı değil fakat aynı zamanda Tanrıyı da memleketten sürgün ettiği bir devirde, yani büyük ihtilâl zamanında bile bu hususta alâkasını gevşetmiyen Fransa³, 1535 ve bilhassa 1740 kapitülasyonlarına dayanmakta idi. Bunlardan başka her iki tarafın da elinde daha bir takım belgeler vardı ki bunları burada ayrı ayrı sayarak meselenin bir tarihçesini yapmayı konumuzun dışında görmemekteyiz⁴.

1847 senesi sonbaharında vukubulan bir hâdise, iki büyük mezhep mensupları ve bunların hâmeleri arasındaki mücadele ve gerginliğin birden bire şiddetlenmesine vesile teşkil etmiştir: Beytüllahm'da eskiden katoliklere ait iken sonradan ortodokslar tarafından zaptedilmiş olan Mevlid-i İsa mağarasında, üzerinde *hic de virgine Maria Jesus Christus natus est* yazıtı bulunan ve efsaneye göre üç kiralı temsil eden bir yıldız vardı. 1 Kasım 1847 günü ortodoksların bir âyini sırasında bu yıldız birden bire ortadan kayboldu. Katolikler, ortodoksları bu yıldız çalmakla itham ettiler. Bunun üzerine karşılıklı şikâyetler yağmaya başladı. Gerek bu şikâyetler ve gerekse Lübnan'da Marunîlerle Dürzîler arasında meydana gelen kanlı olaylar Fransız parlâmentosunda hükûmete karşı şiddetli hücumlara vesile teşkil ediyordu. Bu sıralarda idi ki Papa IX. Pius, Babîâli ile akdettiği Konkordatodan sonra⁵, altı asırdan beri kaldırılmış bulunan Kudüs

² Muahedât Mecmuası, cilt III, s. 258, İstanbul 1294. Nihat Erim, Devletler arası hukuk ve siyasî tarih metinleri, cilt I, s. 121, Ankara, 1953: Devlet-i aliyemiz teahhüt eder ki hristiyan diyanetinin hakkına ve kinisâlarına kaviyen sıyânet ide...

³ Felix Bamberg, Geschichte der orientalischen Angelegenheiten im Zeitraume des Pariser und des Berliner Friends, Berlin 1888, s. 24 ve not 1.

⁴ Bu hususta etraflı bilgi için bk. F. Bamberg, aynı eser, s. 14 vd. Bilhassa Afif, Rüşdi, Tahsin, Ârif, Yusuf Kâmil ve Mahmut Rıfat imzalarını taşıyan rapor, Millî Kütüphane, No. 2425, İhsan Sungu kitapları.,

⁵ Felix Bamberg, aynı eser, s. 28.

katolik patrikliğini ihya ederek Kardinal Belagra'yı buraya tâyin etmişti. Aynı zamanda Papa, Şizma'yı ortadan kaldırmak teşebbüsünü ele alarak Kardinal Ferrieri'yi Sultan Abdülmecid'e yollamıştı. Şizma aleyhinde şiddetli yazıları ve nutukları ile şöhret kazanan Fransız bilgini Eugène Boré de Fransız hükûmeti tarafından Filistin hakkında esaslı bir rapor hazırlamağa memur edilerek İstanbul'a gönderilmiş ve burada Kardinal Ferrieri ile elele vererek çalışmağa başlamıştı. Osmanlı hükûmeti bu teşebbüsü çok iyi karşılamıştı. Çünkü Şizma'nın bertaraf edilmesi ile Mübarek Makamlar üzerinde sürüp gelen ezeli kavganın da yatışacağını umuyordu. Bu zihniyetle hareket eden Mustafa Reşit Paşa'nın bütün yardımlarına rağmen bu teşebbüs, Ekomenik Patrikin şiddetli mukavemeti karşısında ve aynı zamanda Rus tahrikleri yüzünden müspet bir neticeye götürülemedi.

Böylece Fransa'da bir yandan liberaller, öte yandan da katolikler tarafından sıkıştırılan Guizot hükûmeti, bir çıkar yol aramak zorunda kalıyordu. Bu maksatla Boré'yi raporunu vermek üzere Paris'e çağırdı. Aylarca Filistin'de kalan Boré memleketine dönünce Şubat ihtilâli kopmuş bulunuyordu. Bunun üzerine şark katolikleri, Fransa hükûmeti yerine şimdi doğrudan doğruya Fransız millî meclisine başvurarak dâvalarının yürütülmesini istediler. Tam bu sıralarda idi ki Boré, "*Question des lieux saints*" başlığı ile bir broşür çıkardı. Yeni Kudüs Patrikliğinin bir nevi manifestosunu teşkil eden bu yazıya mukabil İstanbul'da karşı tarafın görüşünü aksettiren iki broşür yayımlandı. Böylece 1850 yılı baharında Mübarek Makamlar meselesi büsbütün alevlenmiş oluyordu. Bu baskılar karşısında Fransız hükûmeti harekete geçmek lüzumunu duydu ve İstanbul sefiri General Aupick'i bu işe memur etti. Böylece 28 Mayıs 1850 tarihinde sefir, Osmanlı Hariciye Nazırı Âli Paşa'ya bu meseleye dair bir nota verdi. Bu notada 1740 kapitülâsyonu ile temin olunmuş kutsal yerlerden vaktiyle katolıklere ait iken sonradan ortodokslar tarafından zaptolunan dokuz mahallin iadesi isteniyordu. Fransız hükûmetinin bu demarşı, İstanbul'da başta Avusturya olmak üzere diğer katolik devletler tarafından da destekleniyordu. Nota ile katolıklere iadesi istenilen kutsal yerler şunlardı: Kamame kilisesinin büyük kubbesi ile İsa'nın kabri denilen yerin üzerindeki küçük kubbe; Cülcüle altındaki dört kemer; Hazret-i Meryem türbesi ve buna bitişik bir bahçe; Efrenc deyrine bitişik iki bahçenin yarısı; Mağaretü'l-Ruat ve çevresindeki arazi; Hacer-i Muğtasil; Sitt-i Meryem denilen yedi

kıt'a kemerlerin üst ve altları; Gusul taşı çevresindeki alan; Beytül-lahm karyesinde kâin büyük kilise; Tahunü'l-Atik (eski değirmen) diye adlandırılan alan ve oradaki mahzenler; İsa'nın kabri sanılan mahal ve sahası; Mağaretü'l-Mehd ⁶.

İşte bu suretle Makamat-i Mübareke meselesi siyasi bir problem olarak Babiâli'ye resmen intikal etmiş oluyordu. Elimizdeki vesikalara göre Babiâli, meselenin bundan sonraki gelişmesinde oldukça müte-reddit bir meslek tutmuş görünmektedir. Aslında başka türlü hareket etmesine de pek imkân yoktu. Çünkü her iki tarafın aynı zamanda gönlünü yapmağa meselenin mahiyeti elverişli değildi. Bu sebeptendir ki meseleyi inceden inceye ve tam bir tarafsızlıkla inceliyerek işin içinden çıkmak istiyor ve bu hususta hiç de ivedilik göstermiyordu. Babiâli, Fransa'nın istediği şekilde bahis konusu ziyaret yerlerinin ortodokslardan alınarak katoliklere verilmesinde birtakım ciddi mah-zurlar görüyordu. "Hemmezheplik serriştesiyle Rusya devletinin müdahale edeceğini" biliyor ve bu sebeple meseleyi sükûtle geçiştirmek için gerek Paris elçisi ve gerekse İstanbul'daki Fransız sefiri marifetiyle tekrar tekrar teşebbüslerde bulunuyordu. Fakat her defasında "Biz ahden müstahak olduğumuz şeyleri istiyoruz, iki devlet arasında mün'akid olan ahдын icrasına kimsenin bir şey demeğe hakkı yoktur ve bir muahede tarafeyn-i muahideyn'in inzimâm-i muvafakatiyle tağyir veyahut ibtâl olunmadıkça anın hükmü ilelebed bâkidir ve yalnız bir tarafın rey-i hodiyle te'hir-i icrası veya feshi kabil değildir" yollu cevaplarla karşılaşyordu ⁷.

Diğer yandan Fransız sefiri, işi bir an evvel bitirmek amacı ile, durmadan Babiâli'ye müracaat ederek Fransız notasının cevabını istiyordu. Nihayet Osmanlı Hariciye Nazırı Âli Paşa, 22 Aralık 1851 de Babiâli'nin cevabî notasını verdi. Bu notada Âli Paşa, Babiâli'nin muahedelere daima bağlı kaldığını ve bunları yürürlükte saymakta devam ettiğini ifade ettikten sonra "Kudüs'te kâin Hıristiyan ziyaretgâhlarının cümlesinde mezâhib-i muhtelif-i İseviyye'nin kâf-feten hisse-i ziyaretleri olup her tarafın elinde müteaddid evâmir-i

⁶ Afif, Rüşdi... imzaları ile rapor, s. 3-4.

⁷ Kırım Muharebesinin sebebi-i zuhuru olan Kudüs ziyaretgâhları meselesinin suret-i tekevününe dair Babiâlice tanzim ettirilen icmâl, bk. Ali Fuat Türkgeldi, Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye, cilt I, Vesikalar, zeyl 1. Bu eser tarafımdan neşre hazırlanmış olup bu cildi henüz basılmamıştır.

âliyye ve senedat-ı kadime mevcut bulunduğundan evvel emirde keyfiyyet muhtelit bir komisyon marifetiyle ve kemâl-i bîtarafî ile tetkik olunmadıkça taraf-ı Devlet-i Aliyye'den kat'i bir söz verilmek bittabi' mümkün değildir" diyordu ⁸.

General Aupick bu cevapla hiç de tatmin edilmiş görünmüyordu. Nitekim cevabî notadan anlaşıldığı gibi Babiâli'nin, 1740 dan sonra ortodokslara verilmiş bulunan fermanların eski imtiyazlara halel verebileceği şeklindeki anlayışını hem Fransa ve hem de diğer katolik devletler adına protesto eden general, hükûmetinden aldığı yeni talimata uyarak 24 Ocak 1851 de, yeni bir nota ile 1740 kapitülasyonlarını hâlâ yürürlükte sayıp saymadığını Babiâli'den sordu. Yeni Fransız sefiri General Lavalette, selefinden daha büyük bir gayretkeşlikle işin peşine düştü ve Âli Paşa'dan bu soruya müspet cevap aldıktan sonra aralarında cereyan eden müzakereler neticesinde Babiâli'nin teklifini kabul ederek meseleyi enine boyuna incelemek üzere bir karma komisyon teşkil olundu. Bu komisyona Babiâli tarafından hariciye kâtibi Emin Efendi ile Logofet Aristarki Bey ve Fransa sefaretî tarafından da Kudüs konsolosu Botta ile sefaret tercümanı Schaefer komiser sıfatı ile tâyin olundular. Elde bulunan vesikaları tetkike başlayan karma komisyon, neticede Fransız iddialarının haklı olduğunu kabule mütemayil görünüyordu ⁹. Fakat Fransa sefiri, karma komisyonun işini bitirmesine vakit bırakmadan yeni bir teklif ile ortaya çıktı: Osmanlı hükûmetinin bu meselede uğrayacağı müşkülâtı takdir eden Fransa hükûmetinin işi muslihâne bir şekilde bitirmek arzusunda olduğunu, bunun için de Rumlardan geri alınması istenen ziyaretgâhlardan altısının halen müşterek olarak kullanıldığını, geri kalan üçünün ise sırf ortodokslara ait olmaktan çıkarılarak bundan böyle bunların da müşterek hale konulabileceği takdirde meselenin hallolunabileceğini ifade etti. Bu tekliften memnun kalan Babiâli sırf katoliklerin elinde bulunan mukaddes yerlere de aynı kaidenin teşmil edilmesine, yani bunların da müşterek hale getirilmesine Fransa'nın razı olup olmayacağını anlamak istedi. Bu suali sormakla Babiâli, hiç şüphe yok ki, kutsal yerlerden hepsinin iki mezhep arasında müşterek hale getirilmesi suretiyle meseleyi kesin olarak halletmek fikriyle hareket etmekteydi. Ancak sefir, orto-

⁸ Bk. Ali Fuat Türkgeldi, aynı eser, s. 2.

⁹ Tafsîlât için bk. A. F. Türkgeldi, aynı eser, sözü edilen icmal, zeyl 1.

doksların bu yolda herhangi bir istekleri bulunmadığına göre böyle bir şeye lüzum olmadığını beyan ederek buna yanaşmadı. Üstelik de son teklifinin reddi halinde Babıâli'nin "bir başka devlet hatırı için Fransa devletiyle olan ahdini icradan istinkâf"¹⁰ edeceğinden kendisinin artık İstanbul'da duramayacağını söyleyerek tehdit etmeğe başladı.

Filhakika Babıâli, Fransa ile bu müzakereler cereyan ederken, Rusya'nın alacağı vaziyeti daima gözönünde bulundurmak mecburiyetinde idi. Gerçi Osmanlı hükûmeti Rusya'nın bu hususa müdahaleye ahden hakkı olmadığı kanaatında idi. Fakat Moskofların, aynı mezhepten olan ortodoksların dâvasıyla yakından ilgilendiğini de hiçbir zaman unutmuyordu. Gerçekten de Rusya, meselenin tâ başından beri Babıâli'ye gayri resmî olarak ihtarlarda bulunmuş ve Kudüs'de statükonun muhafaza edilmesi lâzım geldiği noktada ısrarla durmuştu. Şimdi de Rus sefiri Titof Çar'ın mahrem bir mektubunu Padişaha takdim ediyordu. Bu mektubunda Çar, mesele hakkında müzakereye girişilmesini bile zait buluyor, statükonun muhafaza edileceği ümidini izhar ediyordu¹¹. Aynı zamanda Titof, statükonun bozulması halinde siyasi münasebetleri kesmekle Babıâli'yi tehdit ediyordu. Ancak Babıâli, kesin olarak kestirememekle beraber, Rusya'nın ziyaretgâhların müşterek hale konulması takdirinde değil fakat ortodoksların elinden bazı ziyaretgâhların alınması halinde siyasi münasebetleri kesmeğe gideceğine ihtimal veriyordu¹². Bu mülâhazalarla Babıâli, Fransa ile tek taraflı bir anlaşma yapmaktan kaçındı ve kendi tarafından olmak üzere hem Fransa'ya, hem de Rusya'ya bütün ziyaretgâhları müşterek hale getirmek teklifinde bulundu. Lâkin her iki tarafın da red cevabı ile karşılaştı.

Şimdi Babıâli çok müşkül bir duruma düşmüştü. Bu şartlar altında en sağlam çıkar yolu meseleye doğrudan doğruya el koyarak kendiliğinden bir hüküm vermekte buluyordu. "Terk-i sefaret ve

¹⁰ Aynı vesika.

¹¹ Kudüs ziyaretgâhları meselesi hakkında Rusya İmparatoru I. Nikola tarafından Sultan Abdülmeccid'e gönderilen nâmenin resmî tercümesi ve Sultan Mecid'in cevabı mektubu, bk. Ali Fuat Türkgeldi, yani eser, zeyl 2.

¹² Kudüs ziyaretgâhları meselesine dair Hariciye Nârnı Fuat Paşa tarafından kaleme alınan meclis-i vükelâ mazbatası, Türkgeldi, aynı eser, zeyl 3. 23 Safer 1269 (Kasım sonları 1852) tarihini taşıyan bu mazbata Mübarek Makamlar meselesinin derli toplu bir tarihçesini vermektedir.

kat'î münasebet gibi ahval ile ihafeye kadar" giden Ruslarla "açıktan açığa bozuşulmamak için ber takrib gürültüye getirilerek... müşterek komisyonun feshiyle Devlet-i Aliyye kendiliğinden hükm etmek üzere maslahatı eline"¹³ aldı ve meselenin inceden inceye tetkiki ile halli için sırf yüksek Türk şahsiyetlerinden mürekkep yeni bir komisyon kurdu.

Yeni komisyon büyük bir titizlikle çalışmalarına başladı ve etraflı bir rapor hazırladı. Afif, Rüşdi, Tahsin, Ârif, Yusuf Kâmil ve Mehmet Rifât imzalarını taşıyan bu raporda —ki basılmış halde elimizdedir— her iki hasım tarafın dayandıkları vesikalar tarih sırasıyla birer birer ele alınarak incelenmiş ve böylece Lâtinlere (katoliklere) ait olmak üzere 17 ve ortodokslara ait olmak üzere de 20 adet vesikanın (berat, nişan, menşur, emr-i âli ve senet namları altında olmak üzere) özetleri verilmektedir. Ayrıca Ermenilere verilmiş olan üç vesika da yine özet olarak raporda yer almaktadır¹⁴. Komisyon bu vesikaları incelemeğe başlarken, Rusya'nın bu hususta müdahale etmeğe ahden hakkı olup olmadığı meselesinde bir vuzuha varmak için bu devletle akdedilmiş olan muahedeleri de tetkik etmiştir. Bu muahedelerden ikisinde, yani 1188 (1774) tarihinde akdedilmiş olan Kaynarca muahedesini ile 1197 (1782) tarihli ticaret muahedesinin 16, 17 ve 2 nci maddelerinde rastlanan "Rehabîn zümresine münasip olan imtiyazat ile riayet oluna ve Hıristiyan diyanetine aslâ ednâ bir taarruz ile isâl-i tazyik olunmayup kiliselerinin tamir ve tecdidine vücûhla mümanaat olunmay ve mârû'z-zikr kiliselerine hizmet eden eşhasa aslâ bir takrib ile taarruz ve müdahale olunmaya" kayıtlarına nazaran Rusya'nın muahedeye dayanarak müdahale etmeğe hakkı olmadığını tesbit etmiştir¹⁵. Bundan sonra sözü geçen resmî vesikalara göre tarafların ne dereceye kadar hakları olmak lâzım geldiği meselesinin tetkikine geçilmiştir. Rapora göre, en eski ve en yeni vesikalar Rumların elinde bulunduğundan ilk bakışta ortodokslar tamamıyla haklı gibi görünmektedirler. Fakat Fransız-

¹³ Bk. aynı mazbata.

¹⁴ Bk. Afif, Rüşdi... imzalı rapor, s. 31-37.

¹⁵ Bk. Afif, Rüşdi... imzalı rapor, 37: Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti bey-ninde mün'akit olup kezâlik yukarıda tahrir olunan Kaynarca ve ticaret muahedeleri fıkralarında eğerçi hıristiyan âyinine dair bazı şeyler mestûr ise de bilhassa Kuds-i Şerif ve ziyaretgâhlardan dolayı bir lakırdı olmadığından şu mesele-i mahsusada Rusya devletinin müdahalesi resmen olamamak iktiza eder...."

ların ileri sürdükleri iddia da yine ahde dayandığından neticede komisyon, gerek Fransızların ve gerekse Rusların haklı oldukları yerleri birer birer tesbit etmek lüzumunu duymuştur¹⁶. Buna göre Hazret-i Meryem'in kabrinde müşterek ibadet edilmesini ve Beytül-lahm kilisesi kapusunun bir anahtarının da katoliklere verilmesini haklı bulmuş ve bu yolda karar almıştır.

Kominyonun bu raporla ifade edilen görüşünü benimsiyen Heyet-i Vükelâ, ufak bir ilâve yaparak Hazret-i Meryem'in kabrinde Lâtinlere verilecek müşterek ibadet hakkına mukabil, ortodoksları gücendirmemek için bunlara da Kubbetü'l-Mesad içinde âyin yapmak hakkının tanınmasını uygun bulmuştur.

Netice hem Fransa'ya ve hem de Rusya'ya bildirilince Fransızlar, bir muahedenin tek taraflı olarak tefsirini mutazammın olan bu kararı doğru bulmadıklarından usulen protesto etmekle beraber bir defa verilmiş bu karara itirazla daha fazla bir şey istemeyeceklerini bildirdiler. Rusya ise, aslında karar kendi lehinde olduğundan bir itirazda bulunmayacağı ümit edilirken, statükonun muhafazasında ısrar ederek bu kararı kabul edemeyeceğini beyan etmiş ve yine tehditlerini tekrarlamıştır. Bunun üzerine Babiâli ortodoksları ve hâimleri olan Rusları memnun etmek maksadiyle, Hazret-i Meryem'in kabrinde müşterek ibadetten başka hiçbir şeyin değişmediğini teyid eden bir ferman çıkardı. Lehinde olan bu tâvizle Rusya'nın nihayet gönlünü alabileceğini umuyordu. Fakat buna karşı Fransız sefiri cephe aldı ve 8 Şubatta fermanın geri alınmasını istedi. Herhalde şahsi temaslar neticesinde tatmin edilmiş olacak ki sonunda bu da uysallık göstererek itirazından vazgeçti.

Böylece Babiâli meseleyi nihayet hallettiğini sanıyordu. Hiç vakit geçirmeden Beylikçi Afif Efendi'yi Kudüs'te fermanın infazına memur etti. Fakat burada çıkan yeni güçlükler Babiâli'yi çok daha müşkül duruma sokuyordu. Evvelâ Rusya, Beytüllahm kilisesi anahtarının katoliklere verilmemesini talep etti. Fakat Babiâli Afif Bey'e verdiği talimatı değiştirmek için bir sebep görmüyordu. Bu ikinci anahtar maddesi yüzünden çıkan anlaşmazlık dolayısıyla mesele yeniden müdil bir şekil alıyor ve Babiâli'nin mevkiini büsbütün güç-

¹⁶ Aynı Rapor, s. 31: Yukarda sözü edilen vesikalar müvacehesinde "ziyaretgâhlar hakkında her tarafın hukuku ne derecelerde olmak lâzım geldiği lede'l-mütalâa...."

leştiriyordu. Her iki taraf da Babıâli'yi aynı şiddetle tazyik ediyor ve korkutuyordu. Osmanlı hükûmeti bu ihtilâfta kendini mağdur durumda sayıyordu. Fakat ne çare ki "iki tarafın arasında Devlet-i Aliyye bulunup bir tarafca yalnız kendi tebaasından olan Rumların hukukunu muhafaza eylemekten başka ne Fransa ve ne de Rusya-lu'nun dedikleri olmakta Saltanat-ı Seniyyece hiçbir fayda ummayarak asıl aranılan şey iki tarafı dahi mümkün mertebe kırmıyacak ve bihakkın şikâyetlerine sebep olmayacak suretle bir tarik-i tesviye bulmak ise de tarafeynin te'lif-i efkârı kabil olamayacağı anlaşılmiş olduğundan şimdi asıl hak hangi tarafta olduğunu ve Rusyalular ile Fransızların ellerinde bulunan ve irade-i seniyye-i Hazret-i Padişahiye şâmil olması cihetiyle muhafazası lâzımeden olan mevaid-nâmelerin hangisi namusca mukaddem bulunduğunu ve tarafeynden hangisinin istediği olmaz ise gelecek mazarratı büyük olabileceğini aramak"¹⁷ lâzım geliyordu. Tekrar tekrar toplanan Meclis-i Meşverette yapılan uzun müzakereler neticesinde varılan karar Fransa'nın lehinde idi. Ancak, Rusların kırılmamaları için de elden gelen her şey yapılmalı idi. Muhakkak ki "bunların gönlünü yapmak öbürlerinin kalbini kırmakla hasıl olup bu cihetle bunların mazarratlarını def' diğerlerinin zararını celble mümkün olabileceğinden" ehven-i şerri tercih etmekten başka bir çare yoktu. Osmanlı devlet adamları, haklı görünen Frasa'dan gelecek zararın Rusya'dan gelecek olan zarardan daha tehlikeli olacağına kaani bulunuyorlardı. "Elhasıl şu kilise anahtarı ile Beriyyetüşşam'da bir muhasamet-i fi'liyye kapusunu açtırmamak tarafı zihinlere mülâyim"¹⁸ geliyordu. Bundan sonra toplanan Meclis-i Mahsusta yine mesele enine boyuna müzakere edildi. Bir yandan da Rus ve Fransız elçileri ile temas muhafaza olunuyordu. Fakat Rusya talebinde ısrar ediyordu. Fransa ise bu kadarına kanaat ettikten sonra Beytüllahm kilisesinin ikinci bir anahtarı gibi cüzî bir şey bile Rusya'nın tehdidi ile kendisine verilmek istenmezse "artık tahammülü kalmamış olduğunu ve hakını Devlet-i Aliyye'den istemeğe mecbur bulunduğunu" ifade ediyordu¹⁹. Bir müddet Babıâli, iki taraftan birini kırmak mukadder göründüğünü gözönünde tutarak İngiltere ile Prusya'nın hakemliğine

¹⁷ Not 13 de sözü edilen heyet-i vekile mazbatası.

¹⁸ Aynı mazbata.

¹⁹ Aynı mazbata.

müracaat etmeyi bile düşündü. Fakat böyle bir hareketi de netice itibariyle mahzurlu buluyordu. Çünkü bir hakem kararı karşısında evvelâ, şimdi yapmakta olduğu fedakârlıklardan daha fazlasına katlanmayı göze almak ve ikincisi de “şimdi müsaade renginde yapılacak şeyler ol vakit hüküm-i kat’i ile kabul olunmak” gerekecekti. Böylece bu mecliste de anahtarın Fransızlara verilmesi biricik çıkar yol görülerek oy birliği ile kabul olundu ²⁰.

Anahtar meselesinin bu suretle halli ile mesele bitmiş değildi. Çünkü Rum Patriki Kudüs’te yukarıda sözü geçen fermanın herkes önünde okunmasını ısrarla istiyordu. Aslında fermanın, katoliklere bir meydan okuma durumuna düşmekten sakınmak amacıyla, ilgili makamlara verilerek sadece tescil ettirilmesi düşünülmüştü. Kudüs Rum Patriki’nin, fermanın alenen okunması hususundaki ısrarları üzerine Afif Bey İstanbul’dan yeni talimat istemek lüzumunu duydu. Aynı zamanda Rus sefiri de, bu tereddüdün Çar’a verile sözün nakzı mânasına geldiğini ileri sürerek Osmanlı hükümeti üzerinde tazyikte bulunuyordu. Bu vaziyet karşısında Babıâli, son bir tâviz daha yaparak Kudüs’te fermanın alenen okunmasına müsaade etmek lüzumunu duydu ²¹. Fakat bu sefer de ortodokslar, Beytüllahm kilisesi anahtarını katoliklere teslim olunurken, bunun büyük kapıya değil fakat yan kapılardan birinin anahtarını olması lâzım geldiğini iddia etmeğe başladılar. Afif Bey yeniden İstanbul’dan talimat istemek zorunda kaldı. Bu suretle mesele tekrar Meclis-i Vükelâya aksedince yapılan görüşmeler sonunda bahis konusu anahtarın büyük kapıya mahsus bir anahtar olduğu tesbit olundu. Böylece ferman hükümleri, çıkarılan bütün güçlüklerle rağmen nihayet infaz edilmiş oluyordu ²².

Fakat mesele yine de bitmiş olmaktan çok uzaktı. Hakikaten de işin asıl ciddî safhası bundan sonra gelecekti. Anahtarın katoliklere teslimi üzerine ortodokslar ve hâmileleri Ruslar acı acı şikâyetler yağdıрмаğa başladılar. Hattâ Rusya maslahatgüzarı ve sefaret tercümanları Babıâli ile siyasi müzakereleri kesecek derecede ileri gittiler. Esasen birkaç yıl önce Leh ve Macar mültecileri meselesinde Babıâli’nin takındığı tavırdan kızgın olan Çar Nikola, şimdi büsbütün öfkeleniyordu. Tam bu sıralarda idi ki Çarı’n, Bahriye Nazırı ve

²⁰ Aynı mazbata.

²¹ Aynı mazbata,

²² Aynı mazbata.

Amiralı, Finlandya Umumi Valisi Prens Mençikof'u olağan üstü elçi olarak İstanbul'a göndermek üzere bulunduğu duyulmuştu. Gerçekten de Çar böyle bir karar vermiş bulunuyordu ve bu suretle emellerine kavuşabileceğini umuyordu. Çar Nikola epey zamandan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun istikbali ile meşgul bulunuyordu ve bu hususta bazı teşebbüslere de girişmişti. Bu meyanda İngiltere'nin kendi nezdindeki elçisi Sir Hamilton Seymour ile "Hasta Adam" üzerinde görüşerek İngiliz hükûmetinin ne düşündüğünü anlamak istemişti. Bilindiği gibi burada, Osmanlı topraklarını paylaşmak için iki devlet arasında şimdiden bir anlaşmaya varmak amacı güdülmüş, fakat İngiliz hükûmeti böyle bir şeye yanaşmamıştı. İngiltere'nin bu çekingenliği karşısında Çar, Fransa ile anlaşmayı düşünmüş, III. Napoleon'un ikinci imparatorluğu ilân etmesi üzerine itimatnâmesini yenilemeğe gelen Fransız sefiri ile yaptığı konuşmada, Türkler tarafından kendisine verilen sözün tutulmadığından, üstelik de hakaret edildiğinden bahisle Mübarek Makamlar meselesinin halli hususunda Napoleon'un müzaheretini istemişti²³. Anlaşıyor ki Çar Nikola, yakın bir gelecekte göçeceğine kaani bulunduğu "Hasta Adam"ın mirasından kendi payını daha şimdiden teminat altına almak gayesindedir ve bu maksatla, belki de daha önceki devirlerde Avrupa'nın yaşadığı büyük veraset harplerine benzer müstakbel bir savaştan korunmak düşüncesiyle, başlıca devletlerle anlaşmak, herhalde kendisinin birinci derecede ilgili olduğunu göstermek ve Osmanlı mirası üzerinde bir hak tesis etmek yolunu tutmuştur. Bunun gerçekleşmesi için de Mübarak Makamlar meselesi çok elverişli bir vesile teşkil etmektedir. Nitekim olağan üstü elçi olarak bu arada İstanbul'a gönderdiği Prens Mençikof'a verdiği talimat da bu hususu teyit etmektedir. Buna göre Prens, Babıâli ile yapacağı müzakerelerde şunları elde edecekti :

1— Şimdiye kadar Rusya'ya karşı hakaret telâkki ediln hareketleri için Babıâli'yi tarziye vermeğe zorlamak. Bu tarziye, bütün bu işlerin asıl müsebbibi sayılan Hariciye Nazırı Fuat Paşa'nın azli ile temin edilecekti. 2— 30 Ocak 1852 tarihli Mübarek Makamlara dair fermanı resmen ilân ettirmek. 3— Ayrıca daha önce verilmiş olan kararın tashihi ile Beytüllahm kilisesi anahtarının katoliklere de verilmiş olmasına rağmen temellük ve tasarruf hakkının mahfuz

²³ M. Babp'tan naklen Ali Fuat Türkgeldi, s. 8. not 1.

tutulmuş olduğunun tavzihi; ziyaret sırasında ortodokslara tekaddüm hakkının tanınması; Kamame kilisesinin kubbesinin tamirinde eski şeklin bozulmaması; onarım sırasında Rum Patriki'nin ihtarlarda bulunmak hakkının tanınması; mehd-i İsa'ya yeniden konan yıldızın Padişah tarafından gönderilmiş bir hediye olduğunun resmen beyını. 4— Rusya'nın verilen sözlere artık itimadı kalmadığından bu defa verilecek kararın bundan böyle bozulmıyacağına ve Rum mezhebinin hukukuna müdahale edilmeyeceğine dair bir ahitname tanzimi ²⁴.

Prens Mençikof, eşi görülmemiş bir debdebe ve alâyiş ile İstanbul'a geldi. Birkaç gün sefarette temaslar yaptıktan sonra, protokol icabı kendisini resmî kıyafetle bekleyen Hariciye Nazırı Fuat Paşa'yı çığniyerek doğrudan doğruya Sadrazam Mehmet Ali Paşa (Padişahın eniştesidir) ile görüştü. Hele, Çar'ın mektubunu takdim etmek üzere Padişahın huzuruna giderken resmî üniformayı giymeyişi, diplomasi mahfillerinde ve Avrupa basınında hayli dedi-koduyu mucip oldu ve türlü türlü tefsirlere yol açtı.

Öyle anlaşılıyor ki Mençikof'un maksadı, o vakitki Osmanlı hükümetini devirerek yerine Rus taraftarı bir kabine teşkil ettirmeğe Padişahı zorlamaktı. Bu niyetini ihsas etmek için, Rus taraftarlığı ile tanınan ve 1833 te Hünkâr iskelesi muahedesini imzalamış olan Hüsrev Paşa'ya resmî üniforması ile bir ziyaret bile yaptı. Fakat bütün bu gayretlerinden elde ettiği tek netice Hariciye Nazırı Fuat Paşa'nın çekilmesi ile yerine Rifat Paşa'nın tâyininden ibaret kaldı. Nihayet yeni Hariciye nazırının konağında olağan üstü elçi ile müzakerelere başlandı.

Umumiyetle literatürde Mençikof'un bu müzakerelerde adım adım ileri gittiği ve Rus isteklerini tedrici surette ortaya koyarak en sonunda Rum mezhebinin himayesi için Babıâli ile Rusya arasında yapılacak ahitname meselesini ortaya attığı okunmaktadır. Halbuki Rifat Paşa ile Mençikof arasında cereyan eden müzakerelerin tutanaklarına göre mesele hiç de böyle görünmüyor. Bunlara göre Prens Mençikof Babıâli'den istediği şeylerin hepsini birden ortaya dökmüş, hattâ yapılacak ahitnameyi kastederek "kendisinin asıl memuriyeti şu iki madde için teminat ve taahhüdât-ı lâzime almak kaziyesine mübteni olduğundan" bahisle bu meselenin müzakeresi hususunda ne dereceye kadar mezun bulunduğunu Rifat Paşa'dan sormuş, "şu

²⁴ Bk. Felix Bamberg, aynı eser, s. 51 vd.

iki maddeyi birden müzakereye murahhas değil ise müzakerat-ı vâkia havanda su dövmek kabilinden abes ve beyhude olur; işbu mesele-i Kudsiyye için bir sened-i aleni tanzim kılınmak üzere Nezaretin istîzanını ve Kaynarca muahedesinin tenkihi hakkında biran evvel karar verilerek tenkihnâmenin kaleme alınmasını” rica etmiştir²⁵. Buna mukabil Rifat Paşa, mahirane bir diplomasi manavrası ile iki meseleyi birbirinden ayırıp evvelâ Rusların esas şikâyet konusu olan Kudüs meselesinin müzakere edilmesini, ortodoks mezhebinin himaye ve siyaneti maddesinin ahde rabtı konusuna birincisinin bitirilmemesinden sonra geçilmesini temin etmiştir. Yine aynı literatürde bu diplomasi manevrasının, İngiliz sefirinin telkinleri ile çevrildiği söylenmektedir. Fakat böyle bir şey maddeten mümkün görünmemektedir. Çünkü o vakit memleketinde bulunan İngiliz sefiri İstanbul’a dönmeden önce Rifat Paşa bu esasî Prens Mençikof’a kabul ettirmiş ve müzakerelere başlamış bulunuyordu. Binaenaleyh burada Rifat Paşa’nın diplomasi müzakerelerinde tecrübe ve maharetini, dolayısıyla karşısındakine üstünlüğünü kabul etmek gerekir.

İngiltere ve Fransa hükûmetlerine sırf Mübarek Makamlar meselesini halletmek vazifesiyle Prens Mençikof’u İstanbul’a gönderdiğini bildiren Rusya’nın, Babıâli’yi zorlayarak böyle bir ahitname koparmaktan maksadı açıktı. Bu sayede ortodoks mezhebine eskiden beri tanınan hak ve imtiyazların daima korunulacağını, Rus sefirlerinin ortodoks kiliseleri ve ruhbanı hakkında söz söylemeğe hak ve yetkileri bulunacağını ve bunun Babıâlice hoş görüleceğini tasdik ettirmek suretiyle bütün Osmanlı tabaası ortodokslar üzerinde hiçbir şüpheye mahal bırakmıyacak bir himaye hakkı kurmuş olacaktı. Buna mukabil Babıâli, böyle bir taahhüde girişmeğe asla razı olamazdı. Çünkü bunun, devletin hükûmranlık hakları ile telifi hiçbir veçhile kabil değildi. Eğer Rusya bunda ısrar edecek olursa neticesi bir harbe kadar varabilirdi. Ancak, böyle bir harbe sebebiyet vermemeyi Babıâli kendisine düşen yegâne vazife olarak görüyordu. Gerçekte ortodoksların Kudüs meselesinde resmî vesikalara dayanan bazı hakları vardı. Bu hakları teslim olunduğu takdirde, Rusların

²⁵ Bk. Ali Fuat Türkgeldi, aynı eser, zeyl 5: Kudüs ziyaretgâhları meselesi hakkında Prens Mençikof ile müzakereye memur olan Hariciye Nazırı Rifat Paşa tarafından netâyic-i müzakerâtı havi makam-i Sadarete takdim kılınan tezkere suretidir.

elinde, kendilerini haklı gösterecek bir dayanak kalmıyacak, dünya efkârı umumiyesi himaye isteklerini bir tasallut sayacak ve böyle aşırı bir isteğin Babîâli tarafından reddini tabîî sayarak bu sebepten açılacak bir harbi tasvip etmiyecekti. Bu zihniyetle hareket eden Babîâli, gerek Prens Mençikof ve gerekse Fransız sefiri ile yaptığı mükerrer müzakereler neticesinde iki tarafın fikirlerini telif etmeğe ve Mübarek Makamlar üzerinde ihtilâflı maddeleri halle muvaffak oldu. Verdiği son kararları teyid eden iki ferman çıkararak bunları ortodokslara ve birer suretlerini de beş büyük devlet sefaretlerine verdi ²⁶.

Birinci noktanın bu suretle hallinden sonra sıra ahitname meselesine gelmişti. Rifat Paşa gayet mahrem olarak İngiliz elçisi Stratford de Redcliff'i Rusların bu isteğinden haberdar etti. Bunu öğrenince sefir, hükûmetine yazdığı raporda işin artık Makamat-ı Mübareke meselesi veya ortodokslarla katolikler arasında bazı ihtilâflar meselesi olmaktan çıkarak bütün Avrupa'yı ilgilendiren bir mahiyet aldığını, Türkiye'nin istiklâlinin ve belki de mevcudiyetinin bahis konusu olduğunu bildiriyordu. Gerçekten de Prens Mençikof misyonunun esas vazifesine ancak şimdi gelmişti. Bir ahitname imzalamak hususunda Babîâli'nin takınacağı menfi tavrı herhalde sezmiş olacak ki himaye isteğini dolambaçlı yollardan kabul ettirmek cihe-tine saptı. Fermanların sefaretlere verildiğinin hemen ertesi günü Babîâli'ye gönderdiği bir ültimatom ile fermanlardaki kararların bundan böyle değişmeden devam edeceğini ve mezhep imtiyazlarının muhafaza edileceğini tekeffül eden bir ahitname yerine şimdi aynı mealde bir senet ile iktifa edeceğini ve alacağı cevap kendisini tatmin etmezse sefaretle birlikte İstanbul'u terk edeceğini bildirdi ²⁷. Evvelkisinden hiç de farklı olmayan bu teklifi kabulde Rifat Paşa, Meclis-i Vükelâ kararı ile verdiği cevapta gayet nazikâne bir şekilde itizar etti ²⁸. Bunun üzerine Mençikof ikinci bir ultimatom vererek beş gün içinde istediği muvafakat cevabını alamazsa muhabereyi keseceğini beyan ederek Büyükdere önünde duran gemisine çekildi. Burada, bir hal çaresi bulmak niyetiyle ziyaretine gelmek isteyen İngiliz sefirini kabul etmedi. Herhalde Osmanlı hükûmetinin bunu

²⁶ Ali Fuat Türkgeldi, aynı eser, zeyl 5 ve 6.

²⁷ Türkgeldi, aynı eser, zeyl 7.

²⁸ Türkgeldi, aynı eser, zeyl 8.

da reddedeceğine kanaat getirmiş olacak ki şimdi Mençikof, bu sırada mevkide bulunmayan Mustafa Reşit Paşa'ya bir mektup yazarak ondan Padişahın üzerinde müessir olmasını diledi. Rus taraftarı olmamakla tanınan Reşit Paşa'yı Mençikof Rusya'nın "hasm-ı müstakimi" diye tavsif ediyordu. Bununla beraber, Rusya ile Türkiye arasında mevcut iyi münasebetlerin bozulmasından doğacak vahim neticeleri Reşit Paşa'nın takdir edeceğine ve bu hususta Padişahu ikaz edeceğine kaani bulmakta idi²⁹. Osmanlı heyet-i vükelâsı, nihaî bir anlaşma zemini bulmak ümidiyle Mençikof'u bir kere daha görüşmeğe davet edince elçi ertesi gün geleceğini vaad etti. Fakat o, daha başka türlü hareket ederek ertesi günü kendisini Mehmet Ali Paşa'nın konağında bekleyen vükelâ heyetine uğramadan ve istizan etmeksizin doğru saraya gitti. Padişahın huzuruna çıkarak Mehmet Ali Paşa'dan şikâyetle İstanbul'u terk etmeğe mecbur kaldığını, eğer Reşit Paşa Hariciye Nazırı olsaydı onunla muslihane bir hal çaresi bulmak kabil olabileceğini ifade etti³⁰. Bu halden telâşa düşen Padişah, hemen hükûmeti değiştirerek Giritli Mustafa Naili Paşa'yı sadarete ve Reşit Paşa'yı da Hariciye Nezaretine getirdi. Reşit Paşa meseleyi iyice tetkik edebilmek için birkaç gün mühlet isdedi ise de Mençikof ancak üç günlük bir zaman bıraktı. Bu müddet zarfında Babıâli'de cereyan eden uzun müzakereler neticesinde Rusya'nın istediği senedi vermenin kabil olmayacağı kanaatına varıldı ve Osmanlı devletinin Rusya hakkında iyi niyetler beslediğini, buna karşılık Rusya tarafından gösterilen emniyetsizlik ve şüphelerin teessüfü mucip bir keyfiyet olduğunu, tebaası hukukunun muhafazası "devletin namus-i âlisi iktizasından bulunduğunu" ihtiva eden bir tahririn Hariciye Nezareti tarafından elçiye gönderilmesine karar verildi³¹. Mühletin bitmesi dolayısıyla isticâl gösteren Mençikof'un yanına bizzat Reşit Paşa giderek verilecek cevabın mahiyetini kendisine anlattı. Fakat o, yeni bir protestoname ile münasebetleri kesti. Bunun üzerine dört büyük devlet sefirleri araya girdiler ve Mençikof'u sözü geçen tahririn gelmesine kadar İstanbul'dan ayrılmamağa iknaa muvaffak oldular. Hakikaten de bu tahrir, Reşit Paşa'nın oğlu

²⁹ Türkgeldi, aynı eser, zeyl 11. Lettre de Prince Menchikof a Reşid Pacha.

³⁰ Hariciye Nazırı Reşit Paşa tarafından Mençikof'a min gayri resmin gönderilen tahrir sureti., Türkgeldi, aynı eseri, zeyl 12.

³¹ Prens Mençikof tarafından son defa olarak Babıâliden talep olunan ve müsveddesi gönderilen tahririn tercümesi, Türkgeldi, aynı eser, zeyl 13.

Salih Bey tarafından gayr-i resmî olarak Mençikof'a götürüldü. Fakat elçi, Babiâlice vad olunan teminatın, Rus müdahalesi olmaksızın ve doğrudan doğruya Osmanlı hükûmetinin kendi iradesiyle verilmiş bir vesika olacağını ve bunun da sırf ruhanî imtiyazlarla ilgili bulunacağını öğrenince kabulden imtina etti. Buna mukabil evvelce istediği senet yerine şimdi aynı kuvvet ve hükümde olmak şartı ile bir takrirden rıza gösterdi ve bizzat kaleme aldığı takrir müsveddesini aynı Salih Beyle Babiâli'ye gönderdi. Aynı zamanda bu müsveddenin bir tek harfini bile değiştirmeksizin kabulünü isteyerek eğer böyle bir haber alamazsa ertesi sabah hareket edeceğini de ilâve etti. Filhakika o, daha Babiâli büyük devletler sefirleri ile temas ederek bu müsvedde üzerinde bir karara varmaya vakit bulamadan İstanbul'dan ayrılıp gitti. Leningrad'dan Kont Nesselrode Reşit Paşa'ya bir ultimatom göndererek Mençikof tarafından hazırlanan takrir müsveddesinin hiçbir değişiklik yapılmaksızın imza edilmesini ve sekiz gün zarfında Hocabay'de bekleyen Prens Mençikof'a yollanmasını istedi. Aksi takdirde Rus askerinin Prut nehrini geçerek Memleketeyn'i işgal etmesi için emir verildiğini bildirdi³².

Böylece Mübarek Makamlar meselesi bahanesiyle Rusya'nın Osmanlı devleti üzerinde bir himaye kurma teşebbüsüne Babiâli sonuna kadar mukavemet etmiş, daimî surette temas halinde bulunduğu büyük devletler sefirlerinin de tasvibi ile bu Rus teklifini kesin olarak reddetmişti. Rusya ise esas itibariyle aynı mahiyette kalan emelini silâh kuvveti ile gerçekleştirmek yolunu tutmuş oluyordu.

Makamat-i Mübareke meselesinde Babiâli'nin tâ baştan beri tuttuğu siyasi mesleki ana hatları ile takip edecek olursak göreceğiz ki: evvelâ tarafların haklı isteklerini yerine getirmek suretiyle meselenin fazla dallanıp budaklanmasına meydan vermeden işin içinden çıkmak için bütün iyi niyetini göstermiş ve bu uğurda elinden geleni yapmıştır. Buna rağmen mesele sırf kendine ait bir iç problem olmaktan çıkarak gittikçe mudilleşen milletlerarası bir dâva mahiyetini almıştır. Her iki ilgili taraftan aynı şiddetle gelen tehdit ve baskılar, Osmanlı

³² Kont Nesselrode tarafından 19 Mayıs 1835 tarihiyle Hariciye Nazırı Reşit Paşaya gönderilen tahriratın tercümesi sureti, Türkgeldi, aynı eser, zeyl 14.

³³ İngiltere ve Fransa ile Osmanlı Devleti arasında yapılan ittifak antlaşmaları metinleri bk. Muahedat Mecmuası, cilt III. s. 219 ved. Nihat Erim, Devletler arası hukuk ve siyasî tarih metinleri, s.321 vd.

hükümetini son derece güç durumlara düşürmüş, hattâ bazan ümitsizliğin eşiğine kadar götürüldüğü anlar olmuştur. Böylece işin bir çıkmaza girmiş gibi görünüşü karşısında âzami derecede temkin ve ihtiyatla hareket etmeyi kendine şiar edinmiştir. Bütün bu devre boyunca onun tereddütlü durumunu ve mümkün olduğu kadar ağır davranmak temayülünü bu sebeple izah etmek gerekir. Her davranışına istikamet tâyin eden esas unsur, devletin bağımsızlık ve egemenlik haklarını korumak endişesi olmuştur. Nitekim sonradan Viyana konferanslarında ve Paris Barış kongresinde de yine aynı endişe siyasetinin temelini teşkil etmiştir. Böyle hareket ederken Babıâli haklı olduğunu müdrik bulunduğu kadar zaafını da iyice bilmektedir. Rusya'nın askerî hazırlıklarından haberi vardır ve bu sebeple bir harbe sebebiyet verebilecek şekilde herhangi bir meydan okuma durumu yaratmaktan âzami derecede kaçınmıştır. Düşmanın askerî üstünlüğü karşısında Babıâli için taarruzî bir harp asla bahis konusu değildir. Fakat mecbur edildiği takdirde varlığını savunmağa da azimli görünmektedir. Bu takdirde, tarafların haklı isteklerini yerine getirdiği için dünya efkârı umumiyesinin kendi tarafında bulunacağına emin olduğu gibi Batılı büyük devletlerin kendisine yardım edeceklerine de güvenmektedir. Bütün iyi niyet ve fedakârlıklarına rağmen, sonunda gerçekten istemediği bir harbe sürüklendiği zaman da sırf haklarını ve hattâ mevcudiyetlerini müdafaa etmekten başka bir gayesi olmamıştır. Böylece Osmanlı hükümeti, 1854 ilkbaharında İngiltere ile Fransa kendisine Rusya'ya karşı askerî bir bağlaşma teklifinde bulununca ve bunun için bir taarruzî harp değil fakat sırf bir tedafüî harp yapılacağı ilânını isteyince bir an bile tereddüt etmeden buna muvafakat göstermiştir.

VESİKALAR *

No: I

FRANÇE PADİŞAHI BİN YÜZ SEKSEN SENESİ EVÂHİR-İ
ŞEVVALİNDE, CANİB-İ KAHİRE-İ MISR'A VE KUDS-İ
ŞERİF'E VAKİ' OLACAK FESADININ BİDAYETİDİR,
TAHRİR VE RİKÂB-İ KÂMYABA REF' EYLEMİŞTİR,
ZİKR OLUNUR

Şevketlü azemetlü kudretlü şecaatlü padişah-i İslâm şehinşah-i daimü'z-zafer hürmetlü meveddetlü ulu dostumuz Sultan Mustafa Han hazretlerinin huzur-i hümâyun-i şevket-makrunlarına arz ve ihlâs-i meveddet -i kâmile takdiminden sonra cenab-i vâhib-i mutlak ve feyyaz-i ale'l-ıtlak Hüday-i müteal hazretleri zat-i hümâyun-i cihandarîlerini ünvan ve şevket ve saadet birle daim ve berkarar eylemeleri daavatı siyakında pişgâh-i mekârim-destgâh-i âlem-ârâlarına dostâne inha olunan oldur ki kadimü'l-eyyamdan berû inayet-i Padişahâne buyurulan uhûd-i şerife ve berevât-i münifeye binâen efreñç rahiplerinin mukaddemâ yed-i tasarruflarında olan ziyaretgâhlarını Rum taifesi dest-i tetâvül ile ber takrib ahz ve zabt ve ol vehile kesb-i gurur eyledikleri hususundan bir müddetten beru zamirimiz gayetü'l-gaye keder-pezîr olup ancak zat-i Hümâyunlarında merkûz olan evsaf-i hamîde-i nâdire-i Şehinşahâneleri mâlum-i ihlâskârları olmaktan naşi bizlere tabî' olup Kuds-i Şerif'te sakin olan efreñç rahiplerinin (. . . .) olmalarına muteber olan senedâtiyle bundan akdem zapt ve tasarruf eyledikleri ziyaretgâhlarının bi't-temam muhafazalarında ittika ve mukarrer kılınmaları babında evâmir-i şerife-i musarraha isdarı için bu defa adalet-i kâmile-i âlem-ârâlarına müracaat ve husus-i mezburde ilhah-i mültemesimizlerin adalet-i kâmilelerine ve gerek iki devlet beyninde ez kadîm mersûm ve me'mul olan sıdk u hulusumuza mebni olmağla hayz-i kabulünde cilveger buyurulduğu me'mul-i huluskârlarıdır. Baki serir -i saltanat-i saadet-masir-i Padişahânelerinde daimü'l-karar olmaları dergâh-i haktan muta-zarri'dir.

* Bu dört vesika, Mustafa Kesbî Efendinin "*İbaretnümay-i Devlet*" adlı yazma eserinden alınmıştır : Varak 69 A — 72 A. Millet Kütüphanesi, Ali Emiri No: 484.

No : II

KUDS-İ ŞERİF İÇÜN SENED-İ ŞER'Î ALMAK DÂİYYESİLE
FRANCE ELÇİSİNİN TAKRİRİDİR

Bin yüz seksen senesi recebinin ikinci günü Der-i aliyyede mukim France elçisi Babiâliye takdim eylediği takririnde Kuds-i şerif'de Efrenc rahiplerinin ez kadîm tasarruflarında olan ziyaretgâhlarına müteallik umurun cüz'î ve küllîsî öteden beru France devletinin iltizamında olduğuna binaen devlet-i müşarinilayhanın ziyaret-i mezbu-reye dair olan mültemesât-i munsıfânelerine Devlet-i aliyye-i ebed-peyvend tarafından müsaade birle beyne'd-devleteyn mûraat olunan müsâfat ve müvalât-i kadimelerine riayet olunageldiği France devletinin me'mul ve meczûmu olmaktan nâşi Kuds-i Şerif ziyaretine müteallik bervech-i âti zikr olunan üç madde hususunda istida'y-i desturânelerine devletim tarafından bu dâilerî memur olup bizi nice salatın-i izâmın ve hassaten merhum ve mağfurun-leh Sultan Ahmed Han tâbe serâhu hazretlerinin senetdat-i mu'teberine mebni nişan-i şerif-i alişanları ve ahidnâme-i hümayun şurutu muciblerince Efrenc rahiplerinin yed-i tasarruflarında iken yüz yetmiş ve te'kiden-lehu yüz yetmiş bir senelerinde Rumlara ber takrib inayet olunan evâmir-i şerife muktazasınca Efrencin yedlerinden ahz ve Ruma tahsis ve zabt ettirilen bazı ziyaretgâhlar Efrencin yedlerinde olan Hücet-i şer'iyye ve Nişan-i şerif ve senedat-i saireleri muktazasına ber mucib-i şurût-i ahd-i Hümayun yine Efrenc rahiplerine bi't-temam istirdad ve ke'l-evvel zapt ettirmek maddesi; sâniyen Kuds-i Şerif müzafatından Yafa iskelesinde müsafirhane olmak üzere Efrenc rahiplerinin bir aded manastır-i kadimleri birkaç sene mukaddem ol tarafta vaki' olan zelzele ile bazan münhedim olup hâlâ kabil-i süknâ olmadığından vaz-i kadîmisi üzere tamir ve binası maddesi; sâlisen Kuds-i Şerif'te Kamame Kilisesinde France padişahının ve sair bazı mülûk-i nasaranın kabr-i hazret-i İsa aleyhi's-selama hediyeleri olup yüz yetmiş senesinde Rum taifesi tarafından muharebe ve mukatele ile bi'l-fesad gasb ve garet olunan sîm ve zer ve mürassa' ve mücevher nice zî kîmet kanadil ve şem'adân ve suverin nizamı maddesi; mevaddi-mezburenin üçü dahi Kuds-i Şerif ziyaretine müteallik olmaktan naşi devletim tarafından mahsus sipariş olunduğuna binâen muktazay-i halden olup huzur-i âlilerine irsâl olunan üç kıta arzihâl-i dâileri

manzûr ve hususât-i mezbureye France devletinin alâkası kemâlde olduğu gibi husulpezîrlerinden dahi kemâl mertebe mahzûz ve memnun olacağı mâlum-i desturâneleri buyuruldukda ayn-i inâyet-i destûrâne ve müsaade-i hidivâneleri ile bu dâileri dahi ihya buyurulmak ricasıyla işbu tahrir-i sadakat - masire cesaret olundu.

No. III

VE KEZÂLİK KUDS-İ ŞERİF'DE VE HARİCİNDE ZİYARET-GÂHLARIN RUM TAİFESİYLE NİZA'LARINA MÜTEALLİK DER-İ ALİYYE'DE MUKİM ELÇİSİ MERSÛM TARAFINDAN TAKDİM OLUNAN HÛLÂSA-İ EVRAKI TAKRİRÂTİ EVVELİNİ MÜEYYEDDİR Kİ ZİKR VE BEYAN OLUNUR

Kuds-i Şerif'de vaki' Sitt-i Meryem radiye'l-Lahu anhâ üzerinde vâki' yedi aded kemerin zir u bâlâsı kadîmü'l-eyyamdan berû Efrenc taifesinin zabtında olup ve Beytü'l-lahm nâm mahalde kâin Kilisay-i kebire ve içinde Mağara-i mevlid-i Hazret-i İsa aleyhi's-selâmın misbahları dahi kadim Efrenc taifesi zaptında olduğu ve Sitt-i Meryem ziyareti tâmire muhtaç oldukça emr-i âli ile Efrenc taifesinin mârifetleriyle tâmir ve termin olunageldiği mâlumunuzdur deyu Kuds-i Şerif Naibi ve sâbık ve lâhık müftiler ve eimme ve hütebâ ve nakîbü'l-eşraf ve sair ahaliyelerinden masârif-i giranbaha ile ahz eylediği memhûr ve müzmâ mahzarı dahi ibraz eyledi. Kuds-i Şerifin dahl u haricinde ve Kamame nâm kilisede kadîmi ve olageldiği üzere temekkûn eyliyen Freng rahiplerinin hâlâ sakın olup ellerinde olan ziyaretgâhları kemâkân Freng rahipleri ellerinde olup kimesne dahl eylemeye deyû France-lûya i'tâ olunan ahdnâme-i Hümayûnda ve yedlerinde olan Hücçet-i Şeri'yye mucibince kadimden Freng rahiplerine mahsus ve muayyen emâkin-i mezkûreye bir vechile taarruz ettirilmeyup yedlerinde kadîmi olduğu vech üzere ibka olunması hususu ruhbân-i mezkûre verilip hutût-i şerife ile muanven defaatla tecdid olunan Nişan-i Hümayûnda ve nice Evâmir-i Şerifede musarrah olup hilâlfına hareket olunmak mutasavver değil iken Rum taifesine yetmiş senesinde Kamame Kilisesinde Efrencin murassa' ve mücevher nice zî kıymet kanâdil ve şama'dânını muharebe ve mukatele ile gasb u garet eylediklerini ve kanaat etmeyip ve hilaf-i inha ve senedât-i sakıta ile bazı emâkin ve esbabı Efrencin yedlerinden ahz ve zapta zaferyâb olduk-

larına mağruen Efrenc rahiplerine hilâf-i ahidnâme-i hümâyûn gadr ve mazarrata tasaddileri hilâf-i rızay-i Devlet-i Aliyye idüğini ve hâlât-i merkûmenin kadimine irca' ve ibkası istidasına France devleti tarafından me'mur olduğu ecilden tafsile mübâderet eylediğini ve Kuds-i Şerif' de ve haricinde kadîmü'l-eyyamdan berû senedât-i mu'tebere ile ba'de-hu ahidnâme-i hümâyûn mucilerince Efrenc rahiplerinin zapt edegel-dikleri ziyaretgâhlar yedlerinden ahz ve Rum taifesine zapt ettirilmek için yetmiş ve yetmişbir senelerinde hutût-i hümâyûn-i mahabet-makrûn ile taife-i Ruma verilen iki kıt'a emr-i şerif hilâf-i inha ve kuvvet-i irtişâ ile iğfâlen isdâr kılındığını izah eder. Kamame Kilisesinde vâki' Hacer-i Maktel nâm mahal sahasiyle ve tevâbi' ve lavâhiki ile Françeye mahsus emâkinden iken yetmiş senesinde Rumlara verilen emr-i Hümâyûna binâen Rum taifesi istihsâl-i şirket kasdiyle mahall-i merkume Efrenc misillû iki şema'dân ihdâs ve havalisini süpürüp hizmet-i sairesini bi'l-münavebe rü'yet eylemek, sâniyen Merkad-i Hazret-i İsa aleyhi's-selâmın üzerinde vâki' küçük kubbe Efrenc mahsus iken kubbe-i mezkûre dahilinde Rumlar tarafından ihdâsen bir nefer rahipleri mukîm olmak, sâlisen Yedi Kemerlerin zir u bâlâsı Efrenc mahsus iken Efrencin alât ve ihsanlarını kaldırmak, râbian Kabr-i Hazret-i Sitt-i Meryem öteden berû Efrenc mahsus iken Rumdan gayrı tavâf-i uhrânın âlâtlarından tahliye ve miftahı tâife-i merkuma tahsis olunmak, hâmisen Beytü'l-lahm nâm karyede vâki' büyük kilisenin miftahı ve içinde vâki' Mevlid-i Hazret-i İsa aleyhis-selâmın iki kapusunun miftahları ki üç aded miftahdır Efrenc mahsus iken kilise-i mezbureyi Rum taifesi zapt etmek ve derununda vâ' mağaranın kapusuna Rumlar tarafından miftah yaptırılmak bablarında yetmiş senesinde bir kıt'a ve te'kiden yetmişbir senesinde dahi bir kıt'a emr-i şerif Rum taifesine i'ta ve akabince cülûs-i hümâyûn-i cihandarî takribiyle tecdid olunmak Rumların iddialarına vâki' olan müsaade tevârih -i mutelife ile doksan dokuz senesine gelince birer takrib ile yedlerine verilen sekiz kıt'a emr-i şerifeye münhasır ve mebnî olup tarih-i mezbura gelince emâkin-i merkûmeye dair zuhur eden münâzaatın izâlesi zımnında Devlet-i Aliyyeden Kuds-i Şerife mahsûs mübaşır tayin ve huzur-i şer'de fasl-i ru'yet ve keşf ve zapt hüccetleri bâde't-tahrir Rumların hususât-i mezbureye dair senedâtı iskat ve ilga olunduğuna binâen bin yüz yetmiş bir senesinde, merhum ve mağfurun-leh Sultan Süleyman Han zamanında Efrenc taifesine bir kıt'a nişan-i âlîşan ihsan ve yüz yetmiş senesinde cülûs-i

hümâyunlarda tecdid dahi olunup taarruz olunmuş değil iken sene-i mezburede Rumların bir takrib ile isdâr ettirdikleri emr-i celilü'ş-şanda Efrenc rahidlerine gadr-i küllî terettüp eylediğini ve bâlâda tahrir olunan mahzardan müstefâd olduğu üzere ber menvâl-i muharrer Rumlara verilen emr-i şerifin kaydı terkin ve Rumun zapt eylediği emâkin ve hususât-i mezbure Efrencin yedlerinde olan Hücet-i Şer'iyye ve Nişan-i Şerif ve senedât-i saire ber mucib-i ahidnâme-i hümâyûn kemâ fi'l-evvel efrenc taifesine bi't-tamam istirdad ve zapt ve yedlerinde kadimî olduğu vechile ibka ve Rumların veyahut Ermenilerin taraflarından ihdas olunan hususât külliyyen ref' ve ihraç ve Divan-ı Hümâyûn kaleminde akebince kayd olunmak üzere gerek münâzi'-i efrenc mahsus olan emâkin ve hususât mahallinde cümle ma'rifetiyle müceddeden bir kıt'a hüccet tahrir ettirmek babında Şam valisine ve Kuds-i Şerif kadısına hitaben bir kıt'a ferman-i âli isdâr buyurulmasını ve Kuds-i Şerifde mekin Efrenc rahipleri kendü hallerinde iken haric-i Kuds-i Şerifde vâki' Türbe-i Meryem radiya'l-Lahu anhâ yetmiş üç senesinde Efrenc tarafından tâmir olunduğunu Rum taifesi hazm edemiyip sene-i mezbure Recebinde Kamame derununda kavga ve nizâ' peyda ve katli-i nüfus ve sefk-i dima' ve Efrencin altun ve gümüş mürassa' ve mücevher dokuz aded kanâdil ve sîm suret ve saliplerini gasb u garete ictirâ eyledikleri Kuds-i Şerif kadısı Abdullah Efendi tarafından i'lâm olundukta sâdır olan emr-i âlide i'lâm-i merkumun fakat yarım satırı zikr olunur Rum taifesinin diğer i'lâmına i'tibar olduğu halde Rum taifesi siyânet melhûz olmağla bu def'a i'lâm-i merkuma nazar olunup ve fimâbaad tecavüzlükleri zuhurunda gasb olunan eşya Rum taifesine tazmin ettirmek ve menba'-i fesâd olanların muhkem haklarından gelinmek için ol tarafda olan Rum taifesi Kocabaşularına tenbih ve te'kid buyurulmasını ve Kuds-i Şerif müzafatından Yafa iskelesinde mürûr ve ubûr eder efrenc züvvarına müsafirhane olmak üzere Efrenc rahiplerinin ez kadim yed-i tasarruflarında olan bir kıt'a manastır ve mahzenleri ol tarafta birkaç sene mukaddem vâki' olan zelzele takribi ile bâzan münhedim ve akibinde termîm olunmamak cihetiyle haraba müşerref olup elyevm kabil-i süknâ oolmadığından taife-i Efrenc züvvarının inkitana bâis ve ahali-i beldeye ve Haseki vakfına dahi hazer terettüb eylediğine binâen manastır -i mezbûr mahzenleri ile mesâğ-i şer'-i şerif olduğu üzere ta'mir ve binasına mümanaat olunmamak babında Şam Valisine ve Kuds-i Şerif Kadısına hitâben emr-i şerif isdâr buyurula deyû takrir eder.

No : IV

VE YİNE BİR KITA MA'RUZÂT-I GARİBESİNDE

Bundan akdem emr-i hümâyun-i şevket-makrunlarına binâen Françelûnun ve Rum taifesinin yedlerinde olan bi'l-külliyye senedât-i atika ve cedideyi Osman Molla Efendi ve Mirzazade Esseyyid Muhammed Said Efendi ve Ebubekr Efendi Zade Osman Efendi ve Sadreyn Efendiler dâilerine gösterilüp Rum taifesinin yedlerinde olan Hazret-i Ömer radiye'l-Lahu anı imzasiyle ahidnâmeler merhum ve amağ-fürun leh Fatih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin verdiği hatt-i hümayûnlariyle muanven ferman -i âlişan ve kezalik Sultan Bayezid Han-i Velî ve Kuds-i Şerif fethinde Sultan Selim Han Hazretlerinin hatt-i hümayûnlariyle muanven ferman-i âlilerinde her kim hilâfiyle hareket eder ise la'net ve Rabbi'l-alemin kılıcı boynuna olsun deyû tenbih ve te'kid ve kezâlik Sultan Selim Han ve andan Sultan Murad Han Hazretlerinin zaman-i saadetlerine gelince olan selâtîn-i izâmın cümlesinin verdiği hatt-i hümayûn ile muanven fermân-i hümâyunları vech-i meşruh üzere olup ancak bin kırk dört senesinde Sultan Murad-i Râbi' zamanında Françelû yedine bâlada zikr ve tafsil olunanın hilâfına bir ferman verilip ser bölük ağaları eşkıyalarının fetretleri vakti olmağla galiba anların kuvvet-i ibramiyle bir ferman verilmiş taife-i habisenin tasallutları münderfi' oldukda Sultan Murad Han Hazretlerinin ma'lum-i hümâyunları olup Hazret-i Ömer radiya'l-Lahu anhu Hazretlerinin ve ecdad-i izâmlarının hilâflarına hilâf-i şer'-i şerif böyle ferman sudûruna tab'-i hümâyunları rızadade olmayup bin kırk yedi senesi tarihiyle müverrah ferman-i hümâyûnlarda zikr eder ki husus-i mezbur bilfiil Şeyhülislâm olan a'lemü'l-ulemai'l-mütebahhirîn Yahya Efendi ve vüzeray-i izâmım ve Kadiaskerlerim dailerine havale eylediğimde alâ vech-i-ş-şer'i dikkat ve ihtimam eyleyup gördüklerinde bir vechile bâlada mezkûr olan senedât-ı kadime-nin hilâfına ferman verilmekle ehl-i zimmet olan Rum keferesinin yedinden nez' ve harbî olan Françe keferesine teslim eylemek hilaf-i şer'dir deyû tasrih ve beyan buyurmalarıyla ol zamanından beru Ragıb Esseyyid Muhammed Paşa zamanına gelince aralıkta bazı şer' ve kanun bilmeyen vükelâ yediyle Françelû bir iki defa eferman alup yine bazı mâlum olanlar vakıf oldukça kadimisi üzere ibka ba'dehu yine Ragıb Paşa zamanında iki kandil ve iki şema'dân ve bir bir mif-

tah ihdas ile def'-i niza' zu'miyle verdiği ferman ve bâlada tafsil olunan senedât-i kadime cümle efendiler dâîlerinin manzurları oldukça Francelû yedlerinde senedât ihticaca sâlih olmadığından gayri kendû reayâmız yedinden nez' olunup harbî kefereye verilmeğe bir vechile mesâğ-i şer'î yoktur deyû cevap ve ittifak ve ittihad eyledikleri mâlum-i devletleri buyuruldukda emr u ferman şevketlû kudretlû azametlû Efendimindir deyû arz ve temlikî hususunu israr eyledi.